

Nathan Judels (1815-1903): komiek, musicus en ondernemer (deel 2)

“Ach, wie kende Judels niet...”

Judels na zijn theaterleven

In 1878 had Sjuul dus de brui gegeven aan het toneelbestaan. Hij had genoeg gespeeld en verdiend om de rest van zijn dagen als bohémien te kunnen slijten. Dat deed hij met de allures van een gentleman. Uitgaand Amsterdam kende hem nu buiten het theater, wandelend door de straten of aan een dambord. Zelden was hij thuis.

Toen zijn dochter en schoonzoon (de juwelier Jacques Roeg en Roosje Judels) in april 1884 met vier van hun zes kinderen aan de Binnen Amstel 128 gingen wonen, trok Nathan Judels bij hen in. Zoon Arnold had de ouderlijke woning toen al verruild voor Londen, waar hij zich verdiepte in de Britse theaterwereld, er trouwde met een actrice en vader werd van een zeer bekend acteur. Dochter Hanna was al in 1881 getrouwd met de diamantklover en juwelier Isaac Sturkop.

Hier is een genealogisch tussenvoegsel op zijn plaats. Bij het burgerlijk huwelijk van deze kleindochter Hanna trad Nathan Judels als getuige op. Men kan zich voorstellen hoe moeilijk het voor de aanwezigen kan zijn geweest tijdens die plechtigheid de gezichten in de plooi te houden.

Het gezin werd al spoedig kleiner. Zoon Nico verliet de ouderlijke woning in juni 1884 en emigreerde later naar Engeland, waar hij niet alleen een succesvol diamanthandelaar zou worden, maar ook voor-vader werd van een hele reeks bekenden in de film- en musicalwereld. Dochters Esther en Josephine verhuisden respectievelijk in 1884 en in 1888. Zoon Maurits verbleef enkele malen in het buitenland, om ten slotte in 1892 een gezin te stichten en uiteindelijk naar Amerika te emigreren, alwaar nazaten connecties in Hollywood opbouwden.

In 1888 kwam ook de vader van Jacques Roeg, oud-zanger en -acteur, bij hen inwonen en bleef bij hen tot aan zijn overlijden in 1892.

Een journalist uit die dagen beschrijft hoe aan de Binnen Amstel de dienstbode de deur voor hem open doet en hem naar boven leidt, waar

Nathan Judels in 1887.

Nathan Judels woonde. Hij is gehuld in een lichtgrijze ochtendjas, voorzien van rode biezen. ‘Neemt u plaats’, zegt hij en ‘Mijn dochter. (Zij is Rosette Roeg-Judels). Als zij u stoort zal zij weggaan. Zegt u het maar’. En tot Rosette: ‘Liefste, vraag de meid alsjeblijft deze heer een kop koffie te brengen’. Judels zit in een grote eikenhouten stoel met een beklede rug. In het hout staat zijn portret gegraveerd, met de jaren 1815-1885 en de initialen N.J., een cadeau voor zijn zeventigste verjaardag. Tegenover hem staat een andere eikenhouten stoel, met daarin de gravure L.B.A., een geschenk van de vrijmetselaarsloge La Bien Aimée, wegens zijn vijftig jaar lang ononderbroken lidmaatschap. Verder ziet men portretten van hem zelf op toneel, van andere artiesten en van zijn kinderen en kleinkinderen. Eén van die foto’s, een fors portret van het voltallige gezin Roeg-Judels, uit circa 1875, is in mijn bezit.

Het Amsterdamse societycafé Mille Colonnes aan de Botermarkt (het huidige Rembrandtplein) had een artiestenhoek. Judels was daar dé beroemdheid, die zijn roem vergaarde in de vaudeville. “Ik geloof dat

Sjuul nog altijd de meest bekende van ons allemaal is”, zeiden daar de andere artiesten en wezen op Nathan Judels. Een verslag uit die tijd: “Ze reppen over een van zijn beroemde stukken, De Schoolmeester, en vragen hem om dit nog eens op te voeren. Judels springt op een stoel en vraagt om stilte. “Ik zal het nu spelen” roept hij, “en we doen allemaal mee.” De beschikbare stoelen worden in rijen geschoven. De in die jaren leidende artiesten, hun collega’s en journalisten munten uit als opgetogen schoolkinderen, onder leiding van Judels. Het werd een gekkenhuis. Buiten, op het halfdonkere plein, stopten voorbijgangers in verbazing en haastten zich vervolgens naar binnen.”

Sjuul, zoals hij in de artiestenclub wordt genoemd, liep toen al tegen de tachtig. Maar hoe vaak gebeurde het niet dat hij op een stoel sprong en plotseling luidkeels zijn welbekende liedjes begon te zingen, of nog eens orkestinstrumenten begon te imiteren. Gedurende een halve eeuw bleef Sjuul ieders vriend en ieders nar.

Talloos zijn de verslagen over zijn jeugdigheid. ‘Ik zal wel honderd worden. De duvel is oud!’ Hij arriveerde altijd om elf uur in de avond in Mille Colonnas en vertrok niet voor de klok van twee.

Hij werd wel eens de overjarige jonkman genoemd en men wist soms niet wat men meer in hem vereerde: zijn voortreffelijke manieren, zijn grote beweeglijkheid, zijn bonhomie of zijn opgewekte levensbegrippen. Sjuul stond ook bekend als een man met een scherp geheugen dat gepaard ging aan een voorbeeldige opmerkingsgave, die hem tot op hoge leeftijd bleven kenmerken. Hij putte graag uit dat geheugen en vertelde dan met vuur en verering over de lang vervlogen dagen toen “de pure toneeltalenten nog hoogtij vierden”.

Soms was het om één, twee uur in de nacht nog niet afgelopen. Ze togen dan bijvoorbeeld naar een bal masqué in het Paleis voor Volksvlijt. “Judels, danst u nog?” vroeg me een mooie, jonge actrice. “Of ik nog dans, snoesje? Dansen is mijn leven” – “Hé, mag ik dan met u dansen?” En daar gingen de beentjes van de vloer. Tegen zessen verlieten zij het Paleis en dan ging men bij vrienden thuis nog even nagenieten, met piano en dansen en na zevenen ging Judels de stoep van zijn woning op en werd aangesproken door de melkboer die vond dat hij al vroeg op was. Op de avond van zijn tachtigste verjaardag gaf hij een diner, uitsluitend voor zijn directe nakomelingen, tezamen 32 zielen sterk. Hij had tien à twaalf kleinkinderen, dachten de journalisten. (Dit aantal klopt en degenen die later emigreerden woonden toen nog met hun ouders in Nederland). Het aantal kleinkinderen zou overigens nog

toenemen. Schoonzoon Jacques Roeg kondigde in de kranten voor die gelegenheid een groot feest aan in Mille Colonnes.

Het testament

In 1872 was Judels al voor de eerste maal overleden. Vrienden hadden een grap met hem willen uithalen en zijn overlijdensannonce in de krant laten plaatsen. Woedend was hij daarover, maar in plaats van ruzie te maken kon men kort daarop zijn eigen advertentie in de dagbladen aantreffen:

“De ondergeteekende betuigt zijn hartelijken dank voor de vele blijken van belangstelling, bij zijn overlijden ondervonden. Tot geruststelling zijner talrijke vrienden heeft hij de eer hun zijn volmaakten welstand te melden en tevens den verspreiders van het gerucht van zijnen dood te verzekeren, dat zij hem daarmede het genoeg hebben verschaft, te mogen ondervinden, hoeveel deelneming en sympathie deze tijding heeft doen ontstaan.”

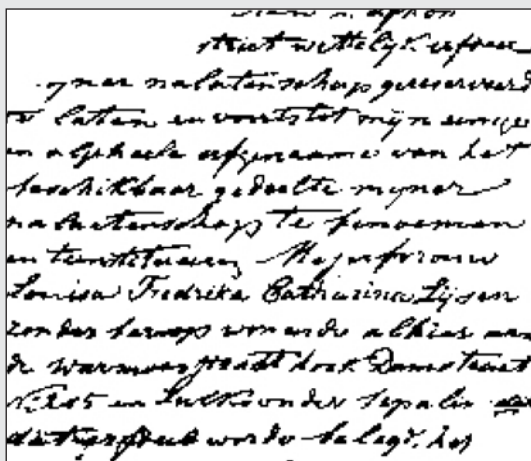
Was getekend: N. Judels.

Toen hij in 1903, op achtentachtigjarige leeftijd in de gracht tuimelde was iedereen geneigd dat als een van zijn grappen te beschouwen. In onze familie ging het verhaal over zijn dood nog altijd rond. Overovergrootvader Nathan Judels zou op een kwade dag de Amstel zijn ingestapt en op de wallenkant zijn horloge en een afscheidsbriefje hebben achtergelaten. In hoeverre dit waar is valt nooit meer te achterhalen. Zeker is dat hij in het water is terechtgekomen, dat men hem daar weer heeft uitgehaald en dat hij aan de gevolgen daarvan, in de vorm van longontsteking, is overleden.

De laatste twee jaren van zijn leven vertoonde hij zich minder, nadat hij verhuisd was van de Binnen Amstel naar de Leidsestraat. Hij vertoonde zich minder vaak op straat, ontbrak aan de stamtafel en werd narrig, kribbig en soms wat lastig, wat grotendeels verklaard kan worden door de ondraaglijke jeuk over zijn gehele lichaam, die hem de laatste tijden teisterde.

Hij was gaan wonen bij zijn vriendin Louisa Lijsen. Er waren journalisten die dachten dat hij met haar was getrouwd, maar hij is als weduwnaar van Hanna van Mozes Saqui overleden. Hij moet Mejuffrouw Lijsen lange tijd hebben gekend. Reeds in 1883 had hij een envelop overhandigd aan de notaris, waarin hij het maximaal haalbare erfdeel

Judels' handschrift:
testament uit 1883.

... van mijn
straat wettelijk verfaard
... mijn nalatenschap geleverd
... laten en voortzet mijn service
... afgekeerde erfgenaam van het
beschikbare gedeelte mijn
nalatenschap te funneren
en tenuitvoeramen. Het erfgenaam
Louisa Fredrika Catharina Lijsen
zou het erfgoed worden alhier aan
de warmwatergraafte door Dienstmaat
Kloos en Luitjens onder sepalen
dat erfgoed wordt bevestigd, het

aan haar toekende. Hij had deze envelop met vijf rode lakken verzegeld; elk daarvan gewaarmerkt door een afdruk van zijn zegelring, met daarop het vrijmetselaarsteken. Het testament hield in dat Louisa recht had op een kwart van de erfenis en dat zijn kinderen niet elk een derde deel, maar een vierde deel erfden. Hij bezat vijf huizen aan de Paardenstraat, waarin winkels, stallen en opslagruimten waren gevestigd met verhuurde woningen op de etages. Verder was hij voor een derde deel eigenaar van de panden van de Salon des Variétés aan de Amstelstraat, met een aangrenzend pand aan de Paardenstraat. Deze panden vormden gezamenlijk een geheel van ruim 64 meter straatlengte. Verder had hij nog een huis aan de Engelsesteeg, het pand aan de Binnen Amstel 128 en een woning aan de Keizersgracht. Dit alles veranderde in september 1903 onder de veilinghamer bij Frascati van eigenaar. Daarnaast waren er effecten, persoonlijke goederen en achterstallige huurpenningen te verdelen. Het geheel overtrof de honderdduizend gulden, een kapitaal in die jaren.

De erfenis leverde de erfgenamen per saldo weinig op, want de aanzienlijke eigendommen werden ruimschoots overtroffen door vooral hypothecaire schulden en onbetaalde leningen die Nathan Judels achterliet. De persoonlijke eigendommen die op zijn kamer bij Louisa Lijsen werden aangetroffen geven nog een mooi beeld van de over-ledene. Daaronder: de twee reeds bekende fauteuils, zijn vioolkist met strijk-

stokken, zijn damtafel, familieportretten (we zouden ze graag zien), gouden manchetknopen, vestzakhorloge en andere sieraden en een muntverzameling.

Nazaten in Engeland spraken jaren later nog over zijn staatsbegrafenis. Er zijn geen aanwijzingen daarvoor naar boven gekomen. Zijn lichaam werd overgebracht naar 'zijn' Salon des Variétés, waar een 'voorganger zijner gemeente' de gebeden las en een aantal wezen uit het Nederlandsch Israëlitisch Jongensweeshuis respondeerden. Daar omheen verdrongen zich familie, vrienden en acteurs en actrices, onder wie de grote Louis Bouwmeester en de al naar de tachtig lopende David Strelitski. De uitvaart was, conform de gebruiken van de joodse gemeenschap, zonder praal. Buiten had zich een dichte menigte verzameld en daar werd, onder treurmuziek, de kist in een lijkwagen gezet. Weeskinderen liepen voor de stoet uit en daaraan vooraf ging een met kransen gevuld open rijtuig. De lijkwagen werd gevolgd door een groot aantal rouwkoetsen en zo reed men naar Muiderberg. Maar niet dan nadat de stoet even had stilgestaan bij de synagoge op het Jonas Daniël Meijerplein. In de op Muiderberg uitgesproken nagedachtenis werd, buiten Judels' eigenschappen als mens, acteur en familievader speciaal zijn steun aan het Jongensweeshuis herdacht. (Mijn eigen grootvader Sturkop was daar toentertijd wees en ik stel me zo voor dat hij zich onder de groep jongens bevonden kan hebben.) Een achterkleinzoon, student te Amsterdam en op dat moment militair, dankte de aanwezigen voor de laatste eerbewijzen en er werd door hem gerept over Judels' enige niet-gerealiseerde wens: het betovergrootvaderschap. De achterkleinzoon kan vrijwel alleen de later in Amsterdam alom bekende Dr. Stephan Sturkop zijn geweest, die toen twintig jaar was.

Op zijn graf werden de vele kransen gelegd van zonder uitzondering alle toneelgezelschappen in den lande, de vrijmetselaarsloge en van familie en vrienden. Een tijdbeeld: na het nuttigen van het dodenmaal werden bij de uitgang van de begraafplaats liefdegaven verdeeld onder een zestal arme geloofsgenoten, die daartoe drie uur van Amsterdam naar Muiderberg hadden gelopen en vervolgens weer te voet terug naar huis moesten.

De lezer die wel eens de Stadsschouwburg te Amsterdam bezoekt kan daar nog altijd zijn portret bewonderen. Op 17 maart aanstaande, in 2003, kunnen wij Nathan Judels' honderdste sterfdag gedenken.

Met Nathan Judels verdween een persoon van algemene bekendheid uit het straatbeeld van Amsterdam. Hij was vooral in de omgeving van het Rembrandtsplein de meest bekende Amsterdammer. De mensen wezen elkaar op hem, zijn jeugdige verschijning en zeiden: "Ik dacht dat hij al zo oud was". In de laatste jaren van zijn leven werd nog geschreven: "Dat keurige nette mannetje, met de koket gepunte knevel, met de glimmende hoge hoed op, men gaf hem zestig, vijfenzestig misschien, maar achtentachtig!" Met hem was een stukje Oud-Amsterdam verdwenen...

Theaterfamilie van Nathan Judels

Voordat Judels' nazaten de revue passeren worden enkele andere theatermensen in zijn familie genoemd. Uit de vorige artikelen in Misjpoge zou zijn af te leiden dat Nathan Judels zelf als eerste in zijn familie de planken betrad. Hij blijkt later echter deel uit te maken van een vrij grote familie van toneelmensen. De destijds bekende toneelfamilie De Boer was aangehuwd via Henriëtte de Boer-Judels, Nathans zuster. Haar zoon Jules de Boer was rollezer, souffleur, toneelspeler, regisseur en ten slotte toneeldirecteur in Rotterdam. Diens zoon Jacques de Boer speelde met veel bekende acteurs en stond zelf bekend om zijn droogkomische rollen. Ook de actrice Esther de Boer-Van Rijk was aangetrouwd aan deze familie. Nathans broer Jacob (alias Co) Judels stichtte, samen met Meijer van Biene, aan de Coolsingel te Rotterdam de "Nieuwe Schouwburg". Zijn dochter Roosje Judels was getrouwd met een lid uit de kermisfamilie Kinsbergen. Joseph Judels, een andere broer van Nathan, was toneelspeler in Amsterdam.

Als familielid worden ook wel Sarah Bernhardt (hoewel zij een in Nederland geboren moeder had, is dit niet aangetoond) en Auguste van Biene genoemd. Geboren in Rotterdam, is Auguste op jonge leeftijd verhuisd naar Londen en daar werd hij bekend als cellist, dirigent en muzikaal directeur. Hij trad meer dan 6000 maal op in de muzikale komedie "The Broken Melodie", waarvoor hij de nu nog bekende titelmelodie componeerde. Auguste van Biene was een veelgevraagd artiest en reisde ook door Amerika, Australië en Zuid-Afrika. Ook trad hij op in Nederland, waaronder ooit voor Koning Willem III.

Hij overleed op toneel, tijdens een muziekstuk dat door zijn zoon werd gedirigeerd.

(het slot van dit artikel volgt in nummer 2003-3)